

Коломієць А. М. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / А. М. Коломієць. – Київ – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2007. – Вип. 14. – С. 305-309.

УДК 378.14.(043)

Коломієць А. М.

ЗВ'ЯЗОК ІННОВАЦІЙНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В сучасний період, у зв'язку з актуалізацією соціально-культурних, духовно-моральних проблем і тенденцій розвитку суспільства спостерігається підвищений інтерес науковців до дослідження педагогічної культури. Питання педагогічної культури вчителя відображені в численних психолого-педагогічних дослідженнях (С.І.Архангельський, В.І.Безруков, Г.Ф.Белоусова, О.В.Бондаревська, Г.П.Васянович, М.Я.Віленський, Є.Б.Гармаш, В.М.Гриньова, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, А.І.Міщенко, С.О.Сисоєва, В.А.Сластьонін, Г.С.Тарасенко, Н.Л.Шеховська, С.Н.Щербакова, А.Б.Щербо та ін.).

Об'єднуючим початком цих робіт є прагнення авторів розглядати педагогічну культуру вчителя як сукупність інтегративних характеристик: гуманістична спрямованість особистості, здатність до інноваційної діяльності, висока соціальна відповідальність, методологічне і творче педагогічне мислення і т.ін. Кожний із науковців звертає увагу на тісний зв'язок професійно-педагогічної культури вчителя з його інноваційною культурою.

У той самий час, науковці зазначають, що „значну частину випускників педагогічних вузів характеризують нестійкість професійної позиції, автократизм у спілкуванні, низький рівень рефлексії, організаторських, комунікативних, прогностичних умінь, наслідування, боязнь приймати самостійні творчі рішення. Походження цих явищ безпосередньо пов'язано з прорахунками у формуванні у фахівців професійної готовності до педагогічної діяльності, до взаємодії з суб'єктами освітнього процесу” [4, с.310]. Ми

пояснюємо наявність зазначених недоліків професійної підготовки вчителя недостатньою увагою до розвитку його інноваційної культури.

„У педагогічних інноваціях завжди існує відкрита самим учителем або запозичена нова ідея, тому новаторський досвід повинен бути осмислений у вигляді ідеї або концепції. У цьому зв'язку вчителю необхідно опанувати науковою рефлексією, що дозволяє співвідносити ту або іншу інноваційну систему з безліччю завдань конкретного дослідження”, – зазначають В.А.Сластьонін і Л.С.Полимова [6].

„Ступінь інноваційної культури, досягнутої в сучасному вузі, значно впливає на ефективність підготовки майбутніх фахівців, форми та засоби навчально-методичного забезпечення окремої спеціальності і напрямку підготовки за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, визначає міру визнання загальнолюдських цінностей і пріоритетів стосовно інноваційної діяльності”, – зазначають науковці з Донецького інституту управління [3]. Інноваційна культура, на їхню думку, – це система цінностей, що відповідають інноваційному розвитку суспільства, держави, регіонів, галузей економіки, підприємств, установ, організацій і відображають індивідуально-психологічні якості, інші найважливіші соціальні цінності людини, які сприяють формуванню та розвитку інноваційно активної особистості [3].

На важливість розвитку інноваційної культури студента і викладача звертає увагу А.В.Вірковський [2, с.50], який вважає інновації не просто нововведеннями, а суттєвою конкурентною перевагою і закликає для організації інноваційної діяльності педагогів і студентів створити культурне інноваційне середовище.

Ініціатива, творча активність, нестандартність мислення, прагнення до відновлення і новаторства – неодмінний чинник розвитку системи освіти, її життєздатності і прогресу. Пройшли часи, коли острах ініціативи, що виходить за рамки дозволеного, неможливість висловити власну думку, необхідність беззаперечно додержуватися вказівок, що спускається з верхніх поверхів влади,

стали входити в звичку. Можна відзначити, що стало менше байдужості, лицемірства, показної згоди. Сьогодні, у період трансформації українського суспільства, зменшилося соціальної апатії, зате додалося індивідуалізму, заповзятливості, інколи – агресії. Відійшли в минуле конформність як характерна риса поколінь, що виростили в умовах тоталітарного режиму. Набирає силу ініціативність, творча активність людей, бажання виразити себе. У справі навчання і виховання підростаючих поколінь відбувається поворот до особистості, її проблем, інтересів, творчого розвитку.

Доводиться переглядати переконання про те, що зміст освіти покликаний, насамперед, відображати основи наук. Укорінюється розуміння, що виховання і навчання кожного народу на основі освоєння тільки своєї національної культури стає недостатнім, необхідне збагнення скарбів світової культури, іноземних мов, інформаційних засобів спілкування.

Екстенсивний шлях розвитку освіти змінює курс на інтенсифікацію навчання. Якщо колись наголос робився на розширення знань та інформованості учнів, то сьогодні головним стає формування умінь і здібностей навчатися, умінь ставити проблеми і вирішувати їх. Замість традиційного завдання виховання високоерудованого фахівця на перший план висувається розвиток нестандартно мислячої особистості - творця. А це означає, що інноваційний процес передбачає відновлення методів створення і використання креативних освітніх технологій. Налаштованість педагогів лише на зміну змісту й обсягу навчальних дисциплін не дає бажаного результату. Подолання століттями сформованої дидактичної трансляційності готових знань – неодмінне завдання модернізації освіти.

Проблема модернізації освіти, як і будь-яка масштабна соціальна проблема, не може бути вирішена, якщо робити ставку на окремих творчих, інноваційно налаштованих людей. Необхідно налагодити процес управління формуванням і розвитком інноваційної культури педагогів, створити відповідний соціально-професійний і психологічний механізм.

У нашій теоретичній схемі особлива увага звернена на представлення інноваційної культури як вищого прояву загальнокультурних, професійних і особистісних якостей. Це пов'язано з тим, що культура, специфіка професії й особистість - три головних джерела інформації, ідей і натхнення, що дають можливість і визначають необхідність винаходити, експериментувати, застосовувати нове, корисне, ефективне.

Насамперед, інноваційну культуру варто було б представити як явище професійне, оскільки саме професіонали, у якій би галузі вони не діяли, вносять нове в різні сфери громадського життя – сфери праці, побуту, відпочинку, пізнання і спілкування. Однак ми виходимо з того, що вихідною базою інноваційної культури педагога є його інформаційна культура.

Професійними якостями, що сприяють внесенню в освітній процес нововведень високого рівня ефективності, безсумнівно, є знання предмета, методологічна культура, технологічна культура, психологічна культура. Проте всі вони, на нашу думку, також тісно пов'язані з інформаційною культурою особистості, яка працює в умовах інформаційного суспільства.

Інноваційний тип культури характеризується:

- досить високим освітнім рівнем педагога;
- творчою обстановкою, новаторством;
- постійним самовдосконаленням, експериментаторством;
- готовністю до ризику;
- динамізмом.

Інноваційна культура заснована на створенні творчої атмосфери в навчальному закладі, що заохочує працівників до створення нового. Головна цінність при цьому – можливість творчо працювати. Інноваційна культура – це знання, уміння і досвід цілеспрямованої підготовки, комплексного впровадження і всебічного освоєння нововведень у різних галузях людської життєдіяльності за умови збереження в інноваційній системі динамічної єдності старого, сучасного й нового; іншими словами, це вільне створення нового з дотриманням принципу наступності.

Інноватика – це наука про те, якими повинні бути технології створення нових речей (у широкому змісті слова) і які ті соціальні, технічні, економічні, психологічні й інші передумови, що забезпечують підвищення ефективності таких інноваційних технологій. Разом з тим, інновація пов'язана з необхідним запереченням колишніх норм і правил, починається з прояву творчості, оригінальності, відходу від наявних загальноприйнятих традицій.

Інноваційна свідомість, на думку психологів [1;3], характеризується наступними параметрами: а) перевагою спрямованості свідомості (психологічної установки) на інноваційну, а не стандартну діяльність; б) наявністю внутрішньої, суб'єктивної шкали інноваційності, що відображає наявні і прогнозовані співвідношення старого й нового; в) фіксованими інноваційними потребами; г) наявністю стійкої (але не надмірної) мотивації; д) широкими інноваційними задумами.

Інноваційна свідомість виступає регулятором інноваційної діяльності.

Більшість авторів виділяють наступні особистісні риси педагогів-інноваторів:

- 1) незалежність: коли особистісні стандарти важливіші стандартів групи, коли в наявності нонконформізм оцінок і суджень;
- 2) відкритість розуму: готовність охоче повірити своїм і чужим фантазіям;
- 3) висока толерантність до невизначених і нерозв'язаних ситуацій, конструктивна активність у цих ситуаціях;
- 4) розвинуте естетичне почуття, прагнення до краси як до зовсім невмотивованого задоволення;
- 5) впевненість у своїх творчих здібностях, у своїй обдарованості і силі характеру.

Можливо, до цих типових рис творців-інноваторів варто додати й таку характеристику як відсутність прямих меркантильних інтересів у дослідницькій діяльності. У кінцевому рахунку, мірою інтелектуальної активності служить інтелектуальна ініціатива, що розуміється саме як продовження розумової

діяльності за межами ситуативної заданості, не обумовлене ні практичними нестатками, ні зовнішньою або суб'єктивною оцінкою роботи.

Ключовою фігурою в інноваційній діяльності є інтелектуал-креатор, для якого найбільшого значення набуває суто значеннєвий компонент його діяльності і сильна внутрішня мотивація. Разом з тим, особливі вимоги до учасників інноваційної групи пред'являються в зв'язку з необхідністю чіткої погодженості дій, відкритої комунікабельності, доброзичливих міжособистісних стосунків (не виключають, утім, інтелектуальний конфлікт-змагання).

Інноваційна культура особистості усе більше й більше визначається сьогодні рівнем розвитку здібностей тієї або іншої людини до творчого (продуктивного) і критичного (оцінювального) мислення. Творче мислення – це насамперед таке мислення, результатом якого є відкриття принципово нового розв'язання певного завдання.

Критичне ж мислення – це здатність перевірити запропоновані розв'язки з метою, наприклад, визначення галузі їх можливого застосування. Творче мислення спрямоване на створення нових ідей, а критичне виявляє їх недоліки. Зрозуміло, що для ефективного розв'язування інноваційних завдань необхідні обидва види мислення, хоча використовуються вони роздільно (як правило, ці функції усередині інноваційної команди беруть на себе різні її учасники), тому що критичне мислення часто є ніби перешкодою для творчого мислення, і навпаки.

Якщо майбутній педагог хоче мислити творчо, то він має навчитися надавати своїм думкам повну волю і не намагатися спрямувати їх у заздалегідь визначене русло. Таке мислення називається вільним асоціюванням. У цій ситуації будь-який учасник інноваційної команди говорить іншим учасникам (та й самому собі) усе, що приходить йому в голову, яким би абсурдним це не здавалося. Вільне асоціювання раніше використовувалося (і тепер використовується) у психотерапії, а зараз усе більш широко застосовується в такому методі групового вирішення інноваційних задач, який у середині

минулого століття одержав назву “мозкового штурму” (“мозкової атаки”).

Підвищення інноваційної культури особистості передбачає формування вмінь і навичок подолання різних перешкод, що можуть виникнути на шляху продуктивного інноваційного мислення. Серед таких перешкод потрібно назвати наступні:

1) конформізм – бажання бути схожим на інших людей; людина боїться висловити незвичайні ідеї через острах здатися смішною або не дуже розумною;

2) цензура (насамперед, і особливо - внутрішня, або надто висока самокритичність); люди, які бояться власних ідей, як правило, не бувають інноваторами; необхідна певна рівновага між обдарованістю і самокритичністю, тому що занадто прискіплива самооцінка може призвести до творчого застою;

3) страх; острах невдачі також сковує уяву й ініціативу;

4) ригідність; це утрудненість у зміні способів діяльності в нестандартних умовах;

5) прагнення знайти розв’язок нової задачі негайно; але надмірно висока мотивація часто сприяє прийняттю неадекватних, помилкових рішень.

Формуючи інноваційну культуру особистості майбутнього вчителя, викладачам варто також враховувати і перешкоди критичного мислення:

1) побоювання бути занадто агресивним; відомо, що деякі із студентів ще з дитинства засвоїли думку про те, що критикувати – значить бути нечемним;

2) острах відплати; критикуючи чужі ідеї, студент боїться викликати відповідну критику своїх ідей;

3) переоцінка власних ідей;

4) надмірна стимуляція творчої фантазії; це також знижує критичність.

Критичне мислення, для якого кінцева мета носить конструктивний характер, варто відрізнити від критичної установки (критицизму), що

деструктивна, руйнівна по самій своїй суті. Прагнення людини критикувати погляди і вчинки інших людей єдино заради самої критики має скоріше психоемоційний характер, ніж власне пізнавальний (евристичний). Але для більшості людей характерне раціональне гармонічне поєднання переваг творчого (інноваційного) мислення і критичного мислення.

Інноваційне мислення, що генерує нові знання, прямо залежить від рівня професіоналізму інноватора, його здатності до систематичного одержання нової інформації, психологічної і діяльної спрямованості не на адаптацію, а на розвиток, на пошук нового. Підвищення інноваційної культури особистості (у тому числі через систему професійної освіти) поряд з обов'язковим моральним удосконаленням людини сприяє становленню справді гуманного суспільства, що розкриває для кожної людини шлях до вільного творення Культури.

Однак тут необхідно звернути увагу на дві проблеми – практичну й теоретичну. Практична проблема полягає в тому, що вчительська професія, будучи за своєю суттю творчою, у реальному масовому втіленні набула репутації однієї з найбільш рутинних. Це пояснюється, по-перше, консерватизмом традиційного способу навчання, пов'язаного лише з трансляційною педагогікою – передачею і засвоєнням готових знань, відлитою у закінчені, „вічні” форми. По-друге, - специфічними соціальними умовами виховання: довгий час необхідність формування активної життєвої позиції підростаючого покоління розумілася скоріше, як процес активної адаптації, пристосування особистості до існуючих умов соціального буття, як готовність до виконання будь-яких вимог держави. Такий підхід неминуче вів до формування пасивної, індеферентної особистості – і самих педагогів, і їхніх вихованців, які ставали не стільки творчими суб'єктами, скільки об'єктами впливу, які терплять на собі різного роду педагогічні й ідеологічні маніпуляції. Процес необхідної соціальної детермінації розвитку людини перетворювався у тверду ”запрограмованість”, диктат зовнішніх обставин виявлявся сильнішим усіх протидій людини і тому майже не залишав місця для вільного самовираження і самореалізації особистості, розвитку творчого потенціалу.

Основна методологічна проблема полягає в тому, що творчість важко піддається вимірюванням не тільки в силу своєї багатозначності й багатомірності, а й тому, що містить, крім проявів, що спостерігаються зовні, внутрішні ціннісно-орієнтаційні характеристики, наміри і задуми людини. Крім того, творчість може виявлятися в самих різних видах діяльності, а їх у педагога надзвичайно багато.

Ми визначали рівень мотивації до інноваційної діяльності у студентів факультету підготовки вчителів початкових класів за допомогою тестів В.К.Гербачевського [5]. Інноваційною діяльністю в нашому випадку було структурування нестандартних уроків на основі інформаційних матеріалів, запропонованих викладачем (контрольні групи) або підібраних самими студентами (експериментальні групи).

Після обробки результатів тестування за відповідними методиками було з'ясовано, що вищий рівень мотивації до інноваційної діяльності мають студенти, які працюють із власними інформаційними матеріалами. Нав'язані ж викладачем матеріали обмежують ініціативу студента, знижують рівень мотивації до структурування цікавих нестандартних уроків. Але основною причиною такого розходження є те, що в експериментальних групах тривалий час студенти займалися творчою інформаційною діяльністю. Їм було надано право самостійно сформулювати проблему, вести пошук необхідної інформації, використовувати різні джерела інформації, застосовувати прогресивні методичні прийоми для структурування і презентації навчального матеріалу. Така самостійна інформаційна діяльність значною мірою мала творчий характер і вимагала інноваційного мислення, що постійно розвивалося й удосконалювалося.

Одержані результати показали, що творча інформаційна діяльність розвиває інноваційне мислення і підтвердили гіпотезу, що інноваційна культура тісно пов'язана з інформаційною.

Література

1. Балл Г.О. Категорія „культура особистості” в аналізі гуманізації загальної

- та професійної освіти //Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб.наук.праць /За ред.І.А.Зязюна та Н.Г.Ничкало. – Київ, 2003. – 680 с.
2. Вірковський А.П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури //Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Випуск 24, 2005. – С.49-52.
 3. Носков В.І, Кальянов А.В, Єфросиніна О.В. Соціально-психологічні детермінанти інноваційної культури в гуманітарному ВНЗ // Соціальна психологія. - 2005. - № 4 (12). - С.69-83
 4. Осаволюк О.А. Формування особистості педагога в умовах особистісно-орієнтованого навчання //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип.9. – Київ. – 2006. – С.307-312.
 5. Практикум по експериментальной и прикладной психологии: Учебное пособие /Л.И.Вансовская, В.К.Гайда, В.К.Гербачевский и др.; Под.ред.А.А.Крылова, СПб.: СПбГУ, 1997. – С.43-50.
 6. Слостёнин В. А. и др. Педагогика: инновационная деятельность. - М., 1997.